Ion Negrilă

Educație și intimidare

O Analiză a Bullyingului și Cyberbullyingului în Preuniversitar

Presa Universitară Clujeană

Ion Negrilă

Educație și intimidare

O ***Analiză a Bullyingului și Cyberbullyingului în Preuniversitar***

Ion Negrilă

Educație și intimidare

O *Analiză a Bullyingului și Cyberbullyingului în Preuniversitar*

Presa Universitară Clujeană

2024

Referenţi ştiinţifici:

Conf. univ. dr. Alina Coman
Conf. univ. dr. Victor-Alexandru Briciu

ISBN 978-606-37-2403-9

Universitatea Babeş-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruţa Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

CUPRINS

LISTA TABELE

LISTA FIGURI

ABSTRACT

Bullying-ul constituie unul dintre cele mai nocive evenimente care pot apărea în viața unui copil, generând nu doar efecte negative pe termen scurt și mediu, ci chiar pe termen lung, efecte documentate de studii ample pe parcursul ultimelor decenii (printre cele mai citate studii care documentează această temă în Web of Science se numără Arseneault et al., 2010; Espelage et al., 2003; Gini și Pozzoli, 2009; Olweus, 1994; Reijntjes et al., 2010; Van Geel et al., 2014). Este, deci, de înțeles că există un larg interes de cercetare pe această temă, cercetări care pot veni în sprijinul politicilor publice de combatere a acestui fenomen. Populația țintă a cercetării de față e constituită din elevii, părinții și profesorii din județul Brașov, din instituțiile învățământului preuniversitar. Un total de n=3901 elevi, n=634 profesori și n=2622 de părinți au participat la cercetare prin completarea chestionarelor. Au fost concepute 3 chestionare: unul pentru părinți, unul pentru elevi și altul pentru profesori. Toate cele 3 instrumente au debutat cu date demografice. Dezvoltarea tehnologică a adus cu sine un mediu virtual în care acest tip de comportament poate prolifera prin varii forme și mecanisme; termenul de hărțuire cibernetică este folosit pentru a descrie agresiunea care are loc pe internet. Cyberbullying-ul corespunde, astfel, unui act la fel de agresiv și intenționat, desfășurat prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC) (Smith, 2008).

Obiectivul cercetării de față îl reprezintă investigarea fenomenului de bullying și cyberbullying în mediul școlar și a implicațiilor acestora, din perspectiva elevilor, a părinților și a cadrelor didactice.

CUVINTE CHEIE
Comunicare, educație, agresiune, bullying, cyberbullying

INTRODUCERE

Bullying-ul constituie unul dintre cele mai nocive evenimente care pot apărea în viața unui copil, generând nu doar efecte negative pe termen scurt și mediu, ci chiar pe termen lung, efecte documentate de studii ample pe parcursul ultimelor decenii (printre cele mai citate studii care documentează această temă în *Web of Science* se numără Arseneault et al., 2010; Espelage et al., 2003; Gini și Pozzoli, 2009; Olweus, 1994; Reijntjes et al., 2010; Van Geel et al., 2014). Este, deci, de înțeles că există un larg interes de cercetare pe această temă, cercetări care pot veni în sprijinul politicilor publice de combatere a acestui fenomen. *Bullying*-ul este în general înțeles ca un act sau un comportament agresiv și intenționat desfășurat de un grup sau de un individ în mod repetat și în timp împotriva unei victime care nu se poate apăra cu ușurință, conform lui Olweus (1994), considerat drept promotorul acestei arii de cercetare (Niță, 2022). Dezvoltarea tehnologică a adus cu sine un mediu virtual în care acest tip de comportament poate prolifera prin varii forme și mecanisme; termenul de hărțuire cibernetică este folosit pentru a descrie agresiunea care are loc pe internet, în principal prin intermediul telefoanelor mobile și al rețelelor de socializare. *Cyberbullying*-ul corespunde, astfel, unui act la fel de agresiv și intenționat, desfășurat prin utilizarea tehnologiilor informației și comunicațiilor (TIC) (Smith, 2008).

Hărțuirea cibernetică a crescut foarte mult în ultimii ani, susținută de creșterea rețelelor de socializare, și a luat forme noi, care afectează victimele în moduri distincte și conferă agresorilor o serie de avantaje ce facilitează acest tip de comportament, cum ar fi anonimatul. Cu noile tehnologii disponibile și accesul sporit la TIC de către tineri, apar noi riscuri. Eurobarometrul Uniunii Europene (2010) privind drepturile copilului a arătat că hărțuirea și hărțuirea cibernetică sunt părți comune ale vieții de zi cu zi a copiilor. În mod similar, Livingstone et al. (2011) au constatat că 6% dintre copiii cu vârsta între 9 și 16 ani din toată Europa raportează că au fost hărțuiți online. Hărțuirea cibernetică a crescut în rândul copiilor cu vârsta cuprinsă între 11 și 16 ani de la 7% în 2010 la 12% (EU Kids Online, 2014; Mascheroni și Cuman, 2014).

Această tendință este confirmată de liniile de asistență pentru copiii din Uniunea Europeană: 91,70% dintre riscurile online pentru copii sunt

legate de hărțuirea cibernetică, urmată de discursul instigator la ură, expunerea la conținut sexual, comunicarea online abuzivă și rasism. Sfera geografică și temporală a hărțuirii cibernetice este aproape nelimitată. Datorită mijloacelor utilizate, *cyberbullying*-ul poate apărea în și în afara școlii și acasă, deci poate apărea oriunde și oricând (Tokunaga, 2010). Acest lucru face ca agresiunea online să fie deosebit de periculoasă și limitează foarte mult șansele de evadare ale victimelor. În plus, cu mii de utilizatori expuși riscului, un singur incident poate dăuna unei victime. Informațiile publicate online sunt disponibile pentru o lungă perioadă de timp și pot fi dificil de eliminat. Hărțuirea cibernetică poate fi dăunătoare sănătății mentale și fizice a unei persoane, provocând dezadaptare psihologică semnificativă, izolare socială și sentimente de nesiguranță (Chester et al., 2010). Un sondaj din 2014 realizat în Europa a arătat că 55% dintre copii au devenit depresivi ca urmare a hărțuirii cibernetice, 38% s-au gândit să se sinucidă și 35% au luat în considerare să își facă rău (Debating Europe, 2015).

În limba română și în spațiul legislativ românesc, *bullying*-ul și *cyberbullying*-ul nu au un corespondent fidel. O definiție a *bullying*-ului este prevăzută de Hotărârea Guvernului 49/2011, conform căreia *bullying*-ul este *„intimidarea care are loc în școală de către un alt copil"*. Preocupările din spațiul autohton, debutate în domeniul cercetării și extinse la nivelul factorilor decidenți, au determinat o conturare a inițiativelor de gestionare a fenomenului în 2019, cu implicații asupra agendei educaționale; Legea nr. 221/2019 ce completează legea din 2011 deja menționată extinde cadrul acțiunilor care se încadrează în categoria *bullying*-ului și stabilește principii care trebuie implementate în analiza unui astfel de caz de comunicare violentă (Sîrbu și Bacter, 2021). Pentru implementarea prevederilor, cadrele didactice trebuie să parcurgă sesiuni de perfecționare pentru a dobândi cunoștințele și competențele necesare (Zafer, 2022).

Bazându-se pe studii anterioare, Curelaru et al. (2009) cartografiază formele de *bullying* prezente în școlile românești: desconsiderarea/ disprețul, lipsa politeții, jignirea, intimidarea, umilirea, amenințările, insultele, apelative jignitoare, șantajul, tachinarea, gesturile obscene și strâmbăturile, lovirile și pedepsele culturale, distrugerea proprietății personale, farsele și tachinările fizice, atingerile cu tentă sexuală, amenințările cu arme albe, furtul, confiscarea banilor și exploatarea fizică. Studii longitudinale indică efecte negative ale internalizării problemelor cu care elevii se confruntă în școală, acești indivizi fiind mai predispuși la *bullying* și la probleme emoționale cronice (Cosma et al., 2018).

Analize comparative cu alte spații culturale indică subraportarea fenomenului la nivelul României (Bokhove et al., 2022). Cosma et al. (2015)

identifică vârful implicării în acțiuni de *bullying* în rândul elevilor din România la vârsta de 13 ani. Aproximativ 40% dintre elevi declară că au fost frecvent victime ale *bullying*-ului, iar fetele tind să declare că au exercitat astfel de acțiuni asupra colegilor cu o frecvență mai mare decât băieții (Beldean-Galea et al., 2010). Elevii din România susțin că factorii interesați de acest fenomen trebuie să se implice prin intervenții ale forțelor de ordine, consiliere, comunicare și monitorizare din partea cadrelor didactice și comunicare deschisă și/ sau punitivă din partea familiei. Pe de altă parte, cadrele didactice susțin necesitatea unei reglementări mai clare la nivelul școlilor și reforme educaționale profunde (Sîrbu și Bacter, 2021). În acest context, lucrarea de față reprezintă o analiză cantitativă, descriptivă pe baza unui set de date unic, colectate de la elevi, părinți și cadre didactice din județul Brașov, care oferă o imagine de ansamblu privind percepția acestora și diferențele de percepție privind fenomenul *bullying*-ului și al *cyberbullying*-ului.

Lucrarea este structurată pe patru capitole, două teoretice și două practice. Primul capitol creează tabloul general al fenomenului de *bullying.* Capitolul scoate în evidență fundamentele teoretice ale agresiunii; lipsa comunicării este un factor important în apariția agresiunii, așa cum susțin studiile anterioare. Capitolul dezbate starea emoțională a adolescenților la școală, percepția și atitudinea părinților față de *bullying*, gradul de răspândire al fenomenului în rândul elevilor din învățământul preuniversitar. Primul subcapitol – implicațiile și efectele *bullyingului* – marchează experiența elevului, starea lui emoțională sau starea de bine, provocări în perioada adolescenței, transformările pe care elevii le au din punct de vedere psihologic dar și biologic în această perioadă de viață și, nu în ultimul rând, dezvoltarea acestora pe plan emoțional. Capitolul documentează și perspectiva părinților, care sunt responsabilii principali pentru bunăstarea copiilor. Societatea contemporană este interesată să dezvolte politici educaționale pentru prevenirea și combaterea agresiunii. Capitolul pune în discuție și soluții privind agresorii: cum trebuie părinții implicați în gestionarea comportamentelor lor, cum trebuie să răspundă cadrele didactice, de câte feluri sunt repercusiunile, care sunt efectele la nivel social, emoțional sau fizic. Tot în acest capitol se dezbat măsurile pe care UNICEF le ia împotriva agresiunii și abuzurilor, formele violenței și tipologiile comportamentale, martorii comportamentelor de *bullying*, rolul conceptului de empatie, ce îi determină pe copii să agreseze, care sunt consecințele comportamentului de *bullying*. Una din problematicile atinse în acest capitol este existența psihologului în instituțiile de învățământ, ca facilitator al comunicării în astfel de cazuri.

Capitolul 2 prezintă fenomenul de *cyberbullying,* detaliind literatura de specialitate privind formele, efectele și soluțiile la acest fenomen. Sunt prezentate efectele *cyberbullying*-ului, identificarea semnelor hărțuirii cibernetice, impactul asupra societății, consecințele la nivel social emoțional sau fizic, relația dintre statutul de victimă și depresie, formele de anxietate socială și generală, legătura dintre agresor și victimă. Pe finalul capitolului se analizează, dintr-o perspectivă comparativă, cele două fenomene care fac obiectul cercetării de față, ambele fiind caracterizate prin caracterul repetitiv al acțiunilor făcute și printr-o relație asimetrică între cel care este hărțuit și hărțuitor. *Cyberbullying*-ul este diferit de alte forme de *bullying* prin specificitățile habitatului în care se manifestă: internetul, în care regulile societății sunt diferite și care de fapt induc niște consecințe diferite. Dacă această formă este confundată câteodată cu altele forme de violență, asta se explică pe baza posibilității hărțuitorului de a combina mai multe metode pentru a-și atinge scopul, dar și a lacunelor legislative, din pricina unei tehnologii moderne care se dezvoltă repede și la care legea ajunge prea târziu, când deja ne aflăm într-o altă etapă a dezvoltării tehnologiei.

Capitolul 3 prezintă metodologia cercetării, respectiv justificarea abordării de cercetare, designul metodologic, procedura de colectare a datelor de la cele trei eșantioane, aspectele etice specifice demersului derulat și considerații critice privind metodologia în cazul subiectului cercetat. Contextualizarea demersului de cercetare este esențială în legitimarea abordării prezentei lucrări, iar obiectivul general, întrebările și ipotezele de cercetare sunt solid ancorate în literatura de specialitate și contextul specific al fenomenului studiat din România. Variabilele vizate în evaluarea situației la nivelul **elevilor** cuprind atitudinile și comportamentele care stau la baza *bullying*-ului, percepția elevilor cu privire la acest fenomen, mecanismele de adaptare la care elevii recurg în situații când resimt emoții negative, atitudini prevalente din ipostaza de victimă, atitudini prevalente din ipostaza de agresor sau participant la *bullying*, tipurile de hărțuire/ agresiune la care sunt supuși online și determinarea gradului de expunere la mediul online și TV. În rândul eșantionului de **părinților**, variabilele includ percepțiile privind motivele ce conduc la agresivitate în mediul școlar, percepțiile privind rezolvarea situațiilor conflictuale și relațiile intercolegiale, comportamentele observate la nivelul copiilor ca manifestare a emoțiilor negative, percepția privind fenomenul de *bullying* în școli și sursele acestui comportament. La nivelul **cadrelor didactice**, variabilele studiate reprezintă motivele ce stau la baza *bullying*-ului în școli, percepția privind fenomenul studiat la nivelul școlii, mecanismele de adaptare observate în rândul elevilor ca manifestare a emoțiilor negative,

identificarea comportamentelor din ipostaza de victimă a elevilor și din ipostaza de agresor sau participant la *bullying*.

Capitolul 4 prezintă rezultatele in extenso ale cercetării, din perspectiva elevilor, a părinților și a profesorilor. Eșantionul de 3901 elevi de la care s-au obținut datele primare privind tematica abordată a cuprins ciclul gimnazial și liceal, cu toate specializările din sistemul preuniversitar. Aici s-a urmărit distribuția eșantionului pe clase de studiu, situațiile generatoare de atitudini de *bullying*, atitudini de *bullying* - ipostaza de victimă, atitudinile de *bullying* - ipostaza de participant, comportamente ale elevilor atunci când se simt furioși, nervoși sau triști, mecanismele de adaptare ale acestora, opinii ale elevilor privind mai multe afirmații legate de agresiune, nivelul de siguranță unitatea de învățământ, urmări pentru situațiile privind violența, frecvența de utilizare a televizorului și internetului, opinii ale elevilor legate de agresiune, sprijinul într-o situație de hărțuire, proporția elevilor care au fost agresați pe internet, timpul de utilizare a internetului în rândul elevilor, distribuția răspunsurilor în funcție de agresiunea pe internet, diferențele de percepție în rândul fetelor și băieților privind afirmațiile analizate pentru ipostaza de victimă, percepție în rândul elevilor din rural și urban privind ajutorul primit în caz de hărțuire etc. Eșantionul de cadre didactice include 634 de subiecți din învățământul din mediul urban cât și cel din mediul rural, iar subcapitolul care detaliază rezultatele privind perspectiva lor scoate în evidență motivele percepute privind agresiunea școlară, atitudinea de *bullying* din ipostaza de victimă, comportamente ale elevilor în ipostaza de victimă sau agresor, comportamente ale elevilor când se simt furioși, nervoși sau triști, urmări pentru situații privind violența în școală, principalele surse de violenta verbală, emoțională sau fizică, opinii ale cadrelor didactice privind mai multe afirmații legate de violența pe internet, sprijin într-o situație de hărțuire, diferențele de percepție în rândul cadrelor didactice din unități școlare din mediul urban și rural privind ajutorul primit în caz de hărțuire etc. Eșantionul de părinți include 2622 de subiecți, aceștia făcând parte din populația județului Brașov, reprezentanți ai tuturor etniilor județului, din mediul urban și rural. Subcapitolul prezintă percepția părinților privind variabile similare celor studiate în cazul eșantioanelor anterior descrise. Ulterior acestor secțiuni, datele sunt analizate sintetic, pentru a răspunde întrebărilor de cercetare și a valida sau invalida ipotezele cercetării de față.

Obiectivul cercetării de față îl reprezintă **investigarea fenomenului de *bullying* și *cyberbullying* în mediul școlar și a implicațiilor acestora, din perspectiva elevilor, a părinților și a cadrelor didactice.** Întrebările de cercetare fundamentate pe literatura de specialitate discutată în

Lucrarea „Educație și intimidare: O analiză a bullyingului și cyberbullyingului în preuniversitar" abordează o problematică stringentă și complexă a societății contemporane românești și nu numai: fenomenul bullyingului și al cyberbullyingului în mediul școlar preuniversitar. Autorul își propune să investigheze acest fenomen din perspectiva elevilor, a părinților și a cadrelor didactice, oferind astfel o imagine holistică asupra modului în care fiecare dintre aceste grupuri este afectat și implicat în fenomen. Lucrarea se remarcă prin abordarea sa comprehensivă, care nu se limitează doar la prezentarea teoretică a fenomenului, ci include și o amplă cercetare empirică, bazată pe un set considerabil de date, colectat de la un număr semnificativ de elevi, părinți și profesori. Lucrarea este bine structurată, cu capitole care se succed logic și coerent, facilitând parcurgerea și înțelegerea conținutului.

Din acest punct de vedere, „Educație și intimidare: O analiză a bullyingului și cyberbullyingului în preuniversitar" este o lucrare valoroasă și binevenită în peisajul publicistic românesc, aducând o contribuție semnificativă la înțelegerea și combaterea fenomenului bullyingului și cyberbullyingului în școli, remarcându-se prin rigoarea științifică, abordarea comprehensivă și relevanța practică a concluziilor sale.

Conf. univ. dr. **Victor-Alexandru BRICIU**

ISBN: 978-606-37-2403-9